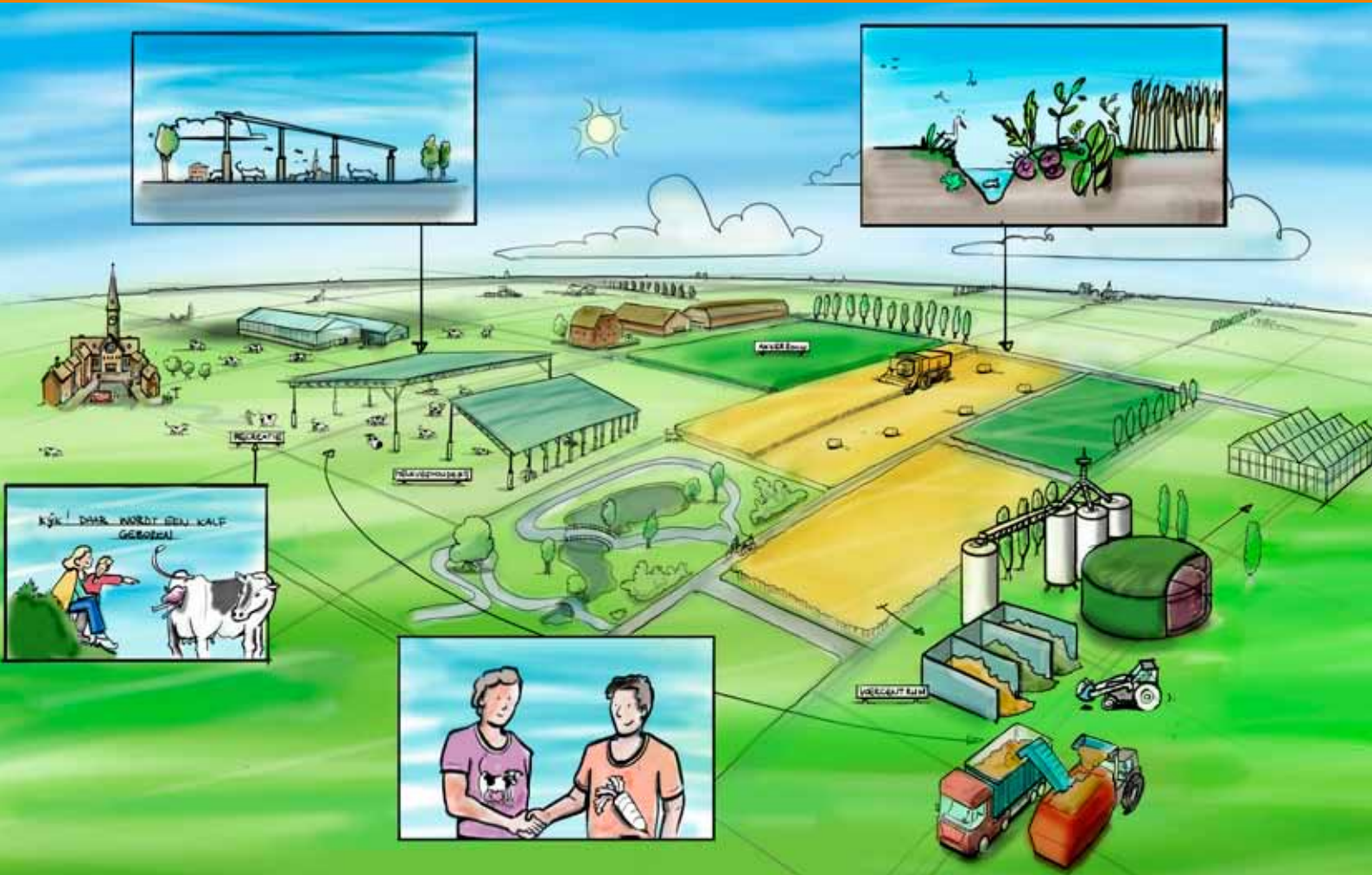

Agro-Landerij:

een moderne, regionale samenwerking

WAGENINGEN UR
For quality of life

Introductie

Deze brochure benadrukt hoe belangrijk het is dat juist agrarische ondernemers inspelen op veranderingen en daarbij naar vormen van samenwerking zoeken. Juist in deze tijd is dat nodig om de onderneming draaiende te houden. Een aantal ondernemers denkt sterk aan vooruitgang. Daar zijn agrarische ondernemers in Drenthe over het algemeen een goed voorbeeld van. De initiatiefnemers van het project Agro-Landerij, de gebroeders Wilms, voldoen wat mij betreft volledig aan dat beeld.

Het project regionaal gemengd bedrijf is gericht op het maken van een businessplan voor een vergaande samenwerking tussen akkerbouwers en veehouders in zuidoost Drenthe, gebaseerd op specialisatie in de bedrijfsvoering. Maar al tijdens het project heb ik de indruk gekregen dat er verder gekeken wordt en stappen gezet worden naar realisatie.

Het uiteindelijke doel is het opzetten van het Nieuw Gemengd Bedrijf, waarin (lokale) ondernemers – die in verschillende takken van sport opereren – en bewoners van het gebied samenwerken. Kortom, samenwerkingsvormen op het gebied van voer, energie, mest en recreatie (beleving). Dit project is voor mij ook bijzonder, omdat op een innovatieve wijze vorm gegeven wordt aan schaalvergroting.

Nu is samenwerken iets wat in de oude Drentse gebruiken in de vorm van boermarken veelvuldig voorkomt en daardoor niet bijzonder is. Maar de nieuwe vormen van landbouw vragen om innovatie, samenwerken en risicospreiding, om mee te kunnen gaan in de tijd en klaar te zijn voor de toekomst. De economische structuren vragen erom en de landbouw is in zuidoost Drenthe een belangrijke drager van de economie.

De vitaliteit van het platteland in zuidoost Drenthe zal naar mijn mening verbeteren door een betere synergie te creëren tussen akkerbouwers, melkveehouders, bedrijfsleven en samenleving. Dit vergt de in dit project voorgestane vernieuwingen in bedrijfsconcepten en samenwerkingsvormen. Het vraagt dus ook om vernieuwing van de boermarken.

De gebiedscommissie zuidoost Drenthe heeft de kansen voor dit project gezien en het daarom financieel ondersteund. Als voorzitter van deze commissie heb ik alle hoop gevestigd op de ondernemers in Schoonebeek en wijde omgeving om hier iets neer te zetten met uitstraling. Deze brochure is ongetwijfeld een stap voor de projecttrekkers om draagvlak te krijgen.

Rein Munnikma,
*gedeputeerde natuur, landbouw
en plattelandsontwikkeling*

Van individuele schaalvergroting naar regionale samenwerking

Zuidoost Drenthe is een landelijk gebied met diverse landschappen en diverse economische activiteiten die vrijwel allemaal te maken hebben met de groene ruimte. Akkerbouw en melkveehouderij zijn de belangrijkste sectoren.

Schaalvergroting en meer melkveehouderij

In tien jaar is het aantal bedrijven in de gemeenten Coevorden en Emmen fors afgenomen. Het aantal melkveebedrijven daalt minder hard dan het aantal akkerbouwbedrijven. Het aantal koeien in het gebied is gestegen.

	Melkveehouderij		Akkerbouw	
	2009	t.o.v. 1999	2009	t.o.v. 1999
Aantal bedrijven	186	-16%	294	-32%
Areaal (ha's)	9.900	11%	17.000	-12%
Aantal koeien	15.300	18%		

Zowel in de akkerbouw als in de melkveehouderij vindt schaalvergroting plaats. Die schaalvergroting zet de komende jaren waarschijnlijk door. De kolom trend 2025 is gebaseerd op diverse toekomststudies.

	2009	t.o.v. 1999	2025 trend
Melkveehouderij			
koeien per bedrijf	82	+40%	200
ha's per bedrijf	53	+32%	90
Akkerbouw			
ha's per bedrijf	58	+29%	150
zetmeelaardappelen (ha's)	23	+38%	-15%
suikerbieten (ha's)	10	-11%	-30%
graan (ha's)	15	+65%	meer

Voor de akkerbouw en de melkveehouderij verandert er veel. Een belangrijk aspect is het veranderende EU-beleid. De productondersteuning voor zetmeel en suiker wordt losgelaten en de melkquotering wordt beëindigd. De overheersende strategie in beide sectoren is schaalvergroting en specialisatie. Maar is de geleidelijke schaalvergroting, zoals al decennialang gebeurt, de meest duurzame ontwikkeling? De individuele schaalvergroting leidt tot intensievere melkveebedrijven (meer koeien per hectare) en de verkaveling verslechtert. Een goede samenwerking tussen melkvee- en akkerbouwbedrijven kan in dit gebied tot een meer duurzame ontwikkeling leiden: een optimalisatie van teelten op gebiedsniveau. Akkerbouwers kunnen hun bouwplan verbreden door voedergewassen voor de melkveebedrijven op te nemen. Zo ontstaat een modern regionaal gemengd bedrijf, de Agro-Landerij.

Agro-Landerij

AGRO - LANDERIJ

TRANSPARANT: OPEN STAL IN
TOEGANKELIJK LANDSCHAP

AKKERANDEIJ: BOEM EN NATUUR-
MENSELS, AANTREKKELIJK LAND-
SCHAP EN BIODIVERSITEIT

Kijk naar hoe het kalf
geboren!

RECREATIE & EDUCATIE

SAMENWERKING
MELKVEEHOUDERS & AKKERBOUW

BIOVERGISTING:
VAN MEST EN
DEGNISSE
MATERIAAL
NAAR CO₂
210V, WARMTE
EN MEISTOFFEN

Agro-Landerij

Agro-Landerij is gericht op het realiseren van een nieuw duurzaam en economisch perspectief voor het gebied zuidoost Drenthe. Kernbegrip van Agro-Landerij is samenwerken en verbinden. De ontwikkeling van het concept is op initiatief van ondernemers in de regio begonnen met de Koe-Landerij en de Voer-Landerij. In de Koe-Landerij werken in eerste instantie twee melkveehouders samen om tot een transparant en efficiënt melkveebedrijf te komen. Verbinden met de burgers in de directe omgeving speelt hierbij een belangrijke rol. Het bedrijf wil regionaal grondgebonden zijn door zich te verbinden met de Voer-Landerij.

De Voer-Landerij bestaat uit akkerbouwers die voedergewassen telen en veehouders die dat voer afnemen voor hun melkkoeien. Het voer wordt op het voercentrum opgeslagen en als compleet rantsoen aan de melkveehouders geleverd. Ook de mest van de melkveebedrijven wordt in de regio gebruikt. Op deze manier vinden akkerbouw en melkveehouderij elkaar, waardoor regionale kringlopen zich steeds verder sluiten en regionale grondgebondenheid ontstaat. Het is als het gemengde bedrijf van vroeger, maar dan op regionale schaal: het Regionaal Gemengd Bedrijf Zuidoost Drenthe.

Naast de samenwerking tussen akkerbouw en melkveehouderij zijn binnen Agro-Landerij nog diverse andere samenwerkingsverbanden mogelijk. Bijvoorbeeld bij de uitwisseling van mest of bij vergisting van mest en/of andere producten waarbij energie, CO₂ en

warmte aan de glastuinbouw wordt geleverd. Er zijn initiatieven rond zonne-energie. Ook bij recreatie en toerisme zijn er mogelijkheden voor samenwerking.

De ondernemer centraal in regiotransitie

Uitgangspunt in de werkwijze van het project Agro-Landerij is dat mensen in de regio zelf aan de slag gaat met de veranderingen die op het gebied afkomen. De nadruk is gelegd op de ondernemers. Het project ging van start met een breed opgezette workshop voor ondernemers. Ze werden geconfronteerd met ontwikkelingen in beleid en markt en werden geïnspireerd door de presentatie van innovatieve ontwikkelingen. Dit resulteerde in de enkele groepen ondernemers die met zelf gekozen thema's aan het werk zijn gegaan.

Belangrijk bij de invulling van het proces is dat de nadruk op individuele actoren ligt en niet op collectieve actorgroepen. De reden is dat de verschillen in ambities en vaardigheden tussen ondernemers groot zijn. De ontwikkeling van Koe-Landerij bijvoorbeeld wordt getrokken door ondernemers die dit concept willen realiseren. Dit noemen we ook wel *lead-user* innovatie. Om dit gehele proces in goede banen te leiden is een vrije actor van belang. Een vrije actor is niet direct verbonden aan één van de belanghebbende partijen. In dit geval werd de vrije-actorrol vanuit het onderzoek ingevuld.

Koe-Landerij

Berend Jan en Bouke Durk Wilms, initiatiefnemers van Koe-Landerij 'Van buiten naar binnen denken'

Berend Jan en Bouke Durk Wilms in Schoonebeek ontwikkelen Koe-Landerij, een bedrijf met uiteindelijk duizend melkkoeien en met een bijzondere opzet. Het meest opvallend is het handelen vanuit een duidelijke visie. "Ons bedrijf is een onderdeel van de samenleving. Dat betekent voor ons dat niet uitsluitend het bedrijf leidend is en de samenleving het maar moet goedvinden zoals we het doen. We redeneren juist vanuit de samenleving", zegt Berend Jan.

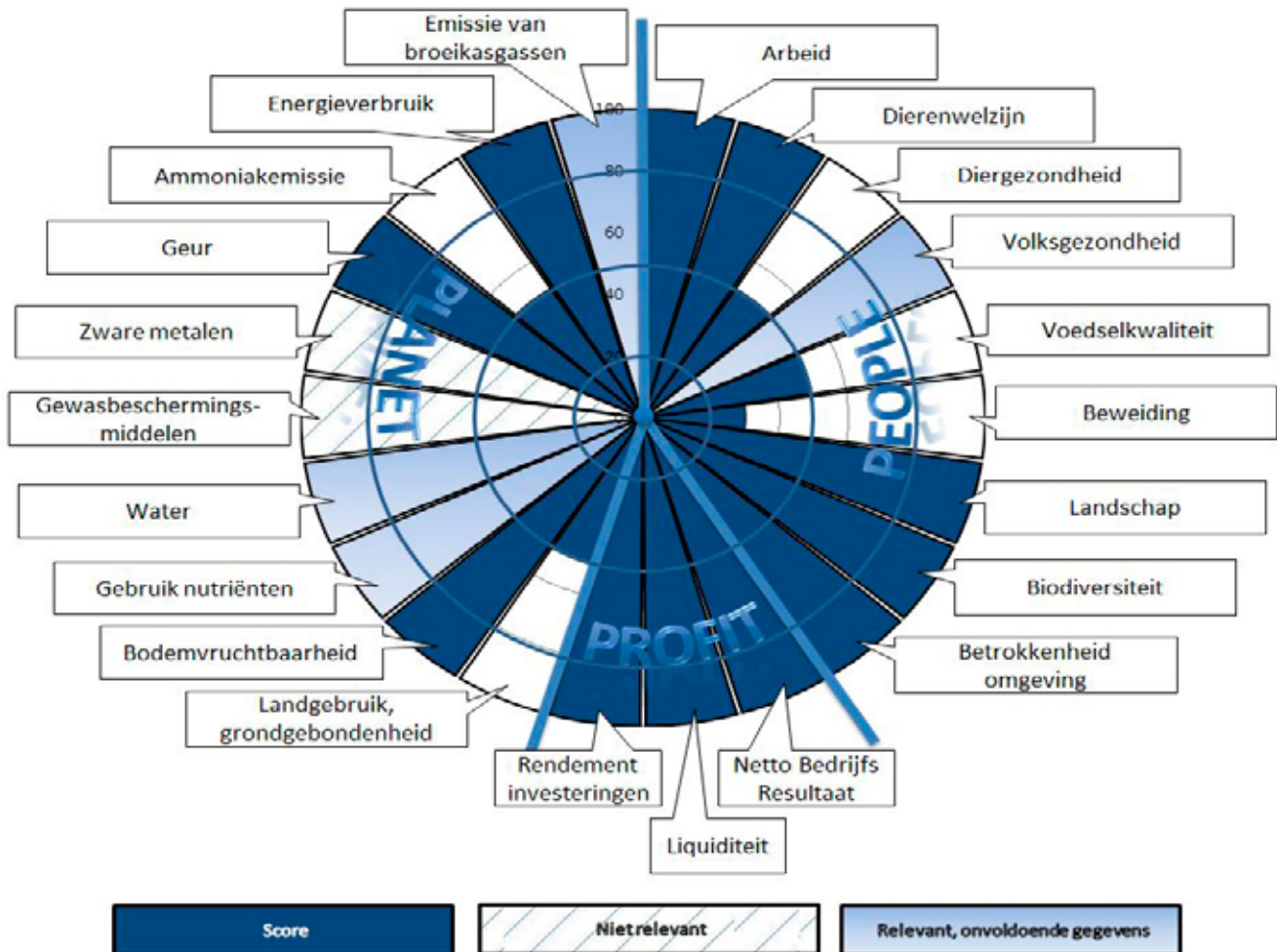
Een logisch gevolg is dat de plannen al in een vroeg stadium zijn voorgelegd aan de bevolking. Bouke Durk: "We horen graag van de mensen uit de omgeving hoe ze tegen een melkveehouderijbedrijf aankijken. Het is onze uitdaging om dat beeld van buiten te vertalen binnen ons bedrijf." Dat betekent niet dat de samenleving alles bepaalt. Het bedrijf moet ook voldoen aan andere eisen. De ondernemers moeten bijvoorbeeld een inkomen kunnen verdienen. Dat betekent dat de kostprijs niet boven een bepaald niveau kan stijgen. "Samenwerken met akkerbouwers en andere melkveehouders zien wij als kans om de kostprijs te beheersen", zegt Berend Jan. Ook zijn er praktische grenzen aan wat op het bedrijf mogelijk is, zoals de relatief kleine huiskavel. Dat zijn randvoorwaarden waarmee de broers ook rekening moeten houden. Overigens hebben Berend Jan en Bouke Durk zelf ook randvoorwaarden vastgesteld, vooral op het gebied van duurzaamheid, dierenwelzijn en inrichting. Bouke Durk: "Koeien kunnen zestig vriendinnen hebben. Om te zorgen dat ze zich prettig voelen, is dat de maximale omvang van de koppels." De dieren worden gehuisvest in een zogeheten vrijloopstal, een stal zonder ligboxen met twee tot drie keer zoveel vrije loop- en ligruimte dan in de gangbare ligboxenstallen. Op het erf komt geen voeropslag. "En we willen het bedrijf klimaatneutraal maken", zegt Berend Jan.

Hoewel er nog geen enkele vergunningaanvraag is gedaan, hebben de broers al veel tijd in hun nieuwe bedrijf gestoken. "We zetten een ongewoon traject in en dat is voor alle betrokkenen even zoeken", zegt Berend Jan. Er zijn bijvoorbeeld ontwerpessies geweest met onder meer beleids mensen en bewoners uit het dorp. In die sessies hebben de aanwezigen op een digitale tekentafel suggesties gedaan voor het ontwerp en de plaatsing van de stallen en voor de parkachtige inrichting van de Koe-Landerij. Daarnaast hebben de burgers ideeën aangedragen voor verbindingen tussen het dorp en het bedrijf; hoe het bedrijf iets voor het dorp kan betekenen. "Dat is wat we willen. We zijn onlosmakelijk verbonden met de samenleving."

Berend Jan (links) en Bouke Durk Wilms

Koe-Landerij

3P-businessplan

Voor de Koe-Landerij is een 3P-businessplan opgesteld. De visie en ambities van de ondernemers zijn vertrekpunten voor dit 3P-businessplan, dat is uitgewerkt volgens de aanpak van Interactief Strategisch Management. Concreet ziet het plan voor het bedrijf er als volgt uit. Het bedrijf wordt een samenwerkingsverband van meerdere ondernemers; elke ondernemer beheert een eigen unit met 250 koeien. Het bedrijf ontwikkelt zich geleidelijk tot in totaal vier units. Dit betekent dat er op termijn circa 1.000 koeien worden gehouden. De koeien worden gehuisvest in vrijloopstallen. Dit zijn stallen met een compostbodem en met een grote oppervlakte per koe. De koeien blijven binnen. Het plan is om de eenheden in een parkachtige omgeving te vestigen. Het bedrijf moet transparant zijn. De burger vindt het aantrekkelijk om het bedrijf te bezoeken en er zelfs in te participeren. Het bedrijf is vrijwel grondloos, het voer wordt in de regio geteeld. Een voercentrum levert het als kant en klaar rantsoen af op het bedrijf. De compost uit de vrijloopstal (inclusief de koeienmest) wordt in de regio afgezet. In het businessplan kijken de ondernemers verder dan de haalbaarheid of het rendement van de investering. Ze kijken naar de totale duurzaamheidsprestatie voor *people* (o.a. arbeid en dierenwelzijn), *planet* (o.a. energie, nutriënten en landgebruik) en *profit* (economie). De aanpak is besproken met een klankbordgroep met vertegenwoordigers van Rabobank, Stichting Natuur & Milieu en stichting MER (Milieueffectrapportage). De berekeningen zijn gemaakt door Wageningen UR (University & Research centre).

De berekeningen hebben een duurzaamheidsprofiel voor de Koe-Landerij opgeleverd. De figuur geeft een

globale score voor duurzaamheid per thema. Hoe verder een taartpunt is ingekleurd, hoe hoger de duurzaamheidsscore.

People: de arbeidsomstandigheden zijn goed. Er is een 40-urige werkweek, routinematig werk is geautomatiseerd. De open stallen passen goed in het landschap. Ze staan in een parkachtige omgeving dat toegankelijk is voor bewoners van het gebied. Het park en het gebied rond het Schoonebekerdiep leveren een bijdrage aan biodiversiteit. Het bedrijf beweidt niet. Dat kan nadelen hebben voor de beleving van het landschap door de bewoners en voor het dierenwelzijn. Dit laatste is ondervangen door te kiezen voor stallen waarin koeien vrij kunnen rondlopen op een zachte bodem, met extra ruimte per dier. De Koe-Landerij zoekt contact met de bewoners door ze bij de inrichting te betrekken en door ze recreatieve mogelijkheden op het bedrijf te bieden.

Planet: De Koe-Landerij heeft zelf geen grond. Het bedrijf streeft naar regionale grondgebondenheid door het voer zo veel mogelijk uit de eigen regio aan te kopen en de mest af te zetten in de regio. Het voer wordt aangevoerd via een voercentrum, de Voer-Landerij. De Voer-Landerij betreft zijn voedermiddelen van andere agrariërs (melkveehouders of akkerbouwers) in het gebied. De mest van Koe-Landerij wordt ook afgezet in de regio. Door de keuze van het huisvestingssysteem (vrijloopstal met een bodem van compostmateriaal) heeft de mest een hoog gehalte organische stof en dat is gunstig voor de bodemvruchtbaarheid.

Hans de Bie, sectormanager veehouderij Rabobank:

“Duurzaamheid wordt een containerbegrip. Toch is duurzaamheid belangrijk, ook voor Rabobank. Wij financieren een bedrijf voor de lange termijn. Duurzaamheid is een onderdeel van het bestaansrecht op lange termijn en daarom ook van onze risicobeoordeling. We hebben daarvoor basisprincipes geformuleerd die we integraal toepassen. Met name houding en gedrag van de ondernemer zijn belangrijke punten. Hoe kijkt hij of zij naar de omgeving, hoe is gezorgd voor inpassing van het bedrijf in het landschap, hoe gaat de ondernemer om met zaken als stank of verkeersbewegingen van het bedrijf? Op diverse terreinen scoort Koe-Landerij met het 3P-businessplan goed. Er zijn in dit bedrijfsplan ook overeenkomsten met de toekomstvisie op de melkveehouderij van Rabobank, onder meer in de samenwerking met de akkerbouw en in de visie op kostprijsbeheersing. Ik ben positief over de plannen van Koe-Landerij. Maar tegelijkertijd wil ik ook een waarschuwing laten horen. Technisch gezien is het goed uit te leggen dat het concept goed is voor dierenwelzijn, maar het gaat ook om de beleving van de burger. Die ziet dat de koeien niet meer in de wei komen. Dat vraagt om transparantie en goede communicatie.”

Ben Hermans, beleidsmedewerker Natuur & Milieu:

“Toen we als klankbordgroep voor het 3P-businessplan bij elkaar kwamen, was het nieuw voor mij: onderzoek naar innovatie en meteen naar de praktijk kijken wat er mogelijk is. De samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij vind ik goed. Natuur & Milieu werkt ook aan het sluiten van de voer- en mestkringlopen. Over de vrijloopstal, ik heb zo'n stal in Moerdijk gezien en kon er niets verkeerd aan ontdekken. In de visie van Natuur & Milieu is weidegang belangrijk, koeien horen gewoon buiten. Prima als het op 10 procent van de bedrijven anders gaat, maar dat moet niet de norm worden. De samenwerking van Koe-Landerij met het dorp is ook positief, maar op dat punt moet ik kritisch zijn. De passages over people en planet zijn heel kort en de formulering is relatief: meer dit, minder dat. Bij de landschappelijke inpassing moeten we gissen wat er gebeurt. Ik ga ervan uit dat de intenties goed zijn, maar cijfers ontbreken. En ik vroeg me af of binnen Koe-Landerij wordt gekeken naar zonne-energie. Dat biedt een goede mogelijkheid om het dorp erbij te betrekken en een echte verbinding te maken tussen *profit, people en planet*.”

Het managen van de processen in de bodem van de vrijloopstal is cruciaal voor de kwaliteit van de bodem en daarmee voor de duurzaamheid van het systeem. De stal heeft een grote oppervlakte per dier en kan daardoor tot veel emissie leiden. Bij een goed beheer van de bodem is de geuremissie beperkt. Wageningen UR onderzoekt (zie foto) op dit moment de emissies van ammoniak en broeikasgassen (lachgas en methaan).

Profit: Volgens de berekeningen heeft Koe-Landerij een lage kostprijs. In het ontwikkelscenario van 200 tot uiteindelijk 900 koeien is de liquiditeit steeds op orde. De *break even* melkprijs daalt van 31,2 euro per 100 kilo melk bij de aanvang naar 25,4 euro per 100 kilo melk in 2019. In de eindsituatie is deze *break even* prijs 4 cent lager dan die van collegamelkvee-

bedrijven die kiezen voor de autonome ontwikkeling van schaalvergroting.

Belangrijke kanttekening hierbij is dat het bedrijf wel bijzonder gevoelig is voor schommelingen in prijzen van voer, mest en melk. De samenwerking in de regio moet als buffer fungeren voor alle betrokken partijen.

Ontwerpen stal met inzet van de samenleving en passend in het landschap

Een belangrijk uitgangspunt van de initiatiefnemers is dat het bedrijf ten dienste staat van de samenleving en dat de stallen goed in het landschap moeten passen. Hiervoor worden verschillende partijen ingeschakeld. In één van de eerste stappen is een ontwerp gemaakt van een open en transparante stal door bureau SKETS.

Voor de inpasbaarheid in het landschap kiezen de ondernemers bewust voor een proces om samen met diverse partijen (zoals burgers en gemeente) een ontwerp te ontwikkelen. Na de eerste ontwerpfase is een inloopbijeenkomst georganiseerd. Vervolgens zijn op basis van de daar naar voren gekomen wensen een tweetal ontwerpsessies met gemeente en bevolking georganiseerd. De ondernemers zijn hierbij ondersteund door een landschapsarchitect van Libau (adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit) en adviseurs van ROM3D. Dit laatste bureau ondersteunt interactieve ontwerpsessies waarbij de ondernemer samen met andere betrokkenen aan het landschappelijke ontwerp van het totale bedrijf werkt.

Michiel Oosterhagen, Landschapsarchitect

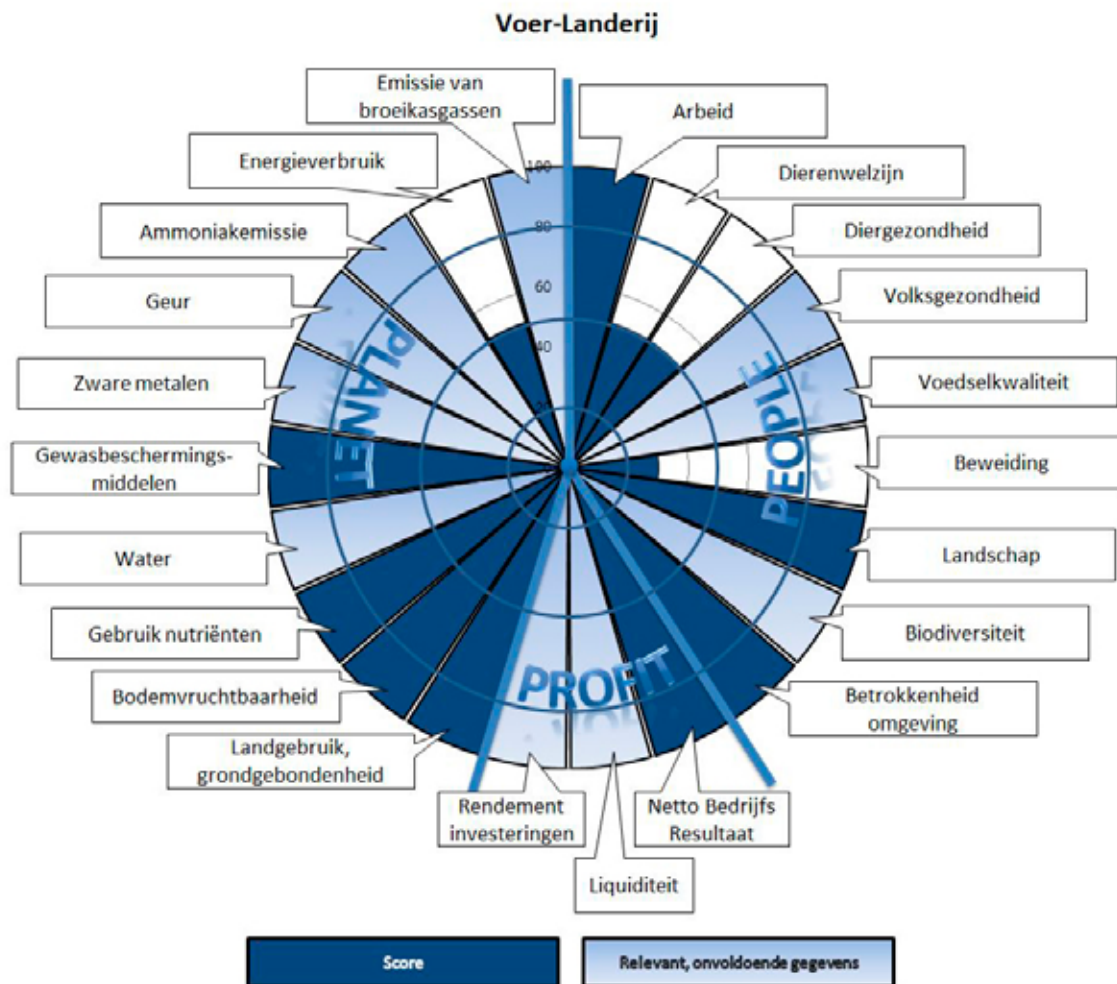
Het landschap rond Schoonenbeek heeft een dynamisch karakter. Dat komt onder andere door de geomorfologische ondergrond en het steeds wisselende gebruik dat de mens hieraan ontleende. De veenontginning in de 19e eeuw heeft het landschap behoorlijk op zijn kop gezet. De oliewinning in de vorige eeuw, de verdergaande schaalvergroting van de landbouw en de recent hernieuwde oliewinning zijn impulsen die het denken over de waarde van onze omgeving en het landschap verder aanzwengelen. En dat in een periode waarin diverse overheden aangeven dat ze landschap weliswaar belangrijk vinden, maar tegelijkertijd daarvoor maar bitter weinig geld reserveren. Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft bij monde van de staatssecretaris aangegeven dat de boeren in Nederland niet alleen de voedselvoorziening naar een hoger niveau moeten tillen, maar zich ook moeten bekommeren over het beheer van het landelijk gebied.

De Koe-Landerij past dus volledig in dit plaatje. Niet alleen ontstaat daardoor een brede economische basis voor de agrariër, maar ook het hernieuwde besef wat 'boeren' nu werkelijk betekent voor het landschap. De grondbondenheid van akkerbouw en melkveehouderij kan een grote impuls betekenen voor het landschapsbeheer. Mits op een deugdelijke wijze uitgevoerd, zal het agrarisch beheer een doorslaggevende bijdrage leveren aan een landschap waarin we niet alleen ons inkomen verdienen, maar waarin we ook met liefde vertoeven. Zolang we zorgen dat we ook de menselijke dynamiek zorgvuldig in deze grote natuurlijke processen inpassen, hoeven we dus niet bang zijn voor veranderingen in het landschap.

De uitbreiding van veestapels en de veranderde wijze van hoe we met dieren omgaan, hebben ook de plek waar we koeien huisvesten de afgelopen jaren danig veranderd. Vandaag de dag zijn stallen bijna halve industriële elementen geworden. Contact met de koe is er haast niet meer. Ze worden weggezet in grote bouwwerken die burgers nauwelijks nog doen herinneren aan het begrip stal. Omwille van de ventilatie gebeurt dat vaak ook nog eens zonder beplanting. Door het hernieuwde besef over de waarde van het landschap is gelukkig ook hier een tegenbeweging gaande. Deze is mede ingegeven door boeren zelf, die vanuit de maatschappij aangesproken worden op hun beheerstaken. Daarnaast zien ook de overheden dat haar burgers de weg naar het platteland als recreatiepark gevonden hebben. Die twee zaken hoeven elkaar niet te bijten. We moeten alleen wel beseffen dat de boerderij als eenheid haar langste tijd gehad heeft. Het gaat om een optimale huisvesting voor het dier en een zo zorgvuldig mogelijke wijze van boeren. Koppel dat met een andere plaatsing en vormgeving van de stallen, dan kun je zelfs al die schijnbaar tegenstrijdige belangen bij elkaar brengen. Uiteindelijk leidt dit tot een hernieuwde zingeving en herwonnen beleving van het landschap.

Voer-Landerij

3P-businessplan

Ook voor de Voer-Landerij zijn berekeningen voor de duurzaamheid gemaakt. Dat leverde bijgaand duurzaamheidsprofiel op.

People: Betrokken agrariërs zijn meer gemotiveerd door inzicht in efficiëntie van teelt en veevoeding. Het landschap verbetert door het verdwijnen van voeropslag op deelnemende melkveebedrijven. De ondernemers ervaren meer betrokkenheid door samenwerking.

Planet: De Voer-Landerij zorgt voor regionale grondgebondenheid (ruwvoer, krachtvoer en mest) en het sluiten van regionale kringlopen. Per 1.000 koeien is 725 hectare nodig voor de totale voervoorziening en 630 tot 930 hectare voor de mestafzet (afhankelijk van derogatie). De bodemvruchtbaarheid op akkerbouwbedrijven kan verbeteren door de ruimere vruchtwisseling. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen kan verminderen. Nadeel van de Voer-Landerij is dat in de regio meer transport plaatsvindt. Het voer wordt eerst van melkvee- en akkerbouwbedrijven naar het voercentrum gebracht en later als gemengd rantsoen naar de melkveehouders getransporteerd. Het totale energieverbruik (Megajoule per 100 kilo melk) neemt echter af. Energie wordt bespaard door het verdwijnen van voermachines op melkveebedrijven, door krachtvoerteelt in de regio en doordat grondstoffen niet worden verwerkt tot mengvoerbrok.

Profit: Het voercentrum biedt akkerbouwers de kans op inkomensverbetering door de teelt van extra gewassen en door schaalvergroting. Melkveehouders kunnen hun kostprijs verlagen door te besparen op voeropslag, arbeid en mechanisatie. Het voercentrum kan leiden tot meer efficiëntie bij zowel de teelt als bij het voederen, doordat bij de oogst en bij de aanvoer op de melkveebedrijven het voer wordt gewogen. Het voercentrum moet een bepaalde omvang hebben om te renderen. Het omslagpunt lijkt te liggen bij 3.000 koeien (20 procent van het huidige aantal dieren in het gebied) en een teeltomvang van 2.000 hectare.

Voercentrum verbindt melkveehouderij en akkerbouw

Agrariërs met grond (akkerbouwers en melkveehouders) telen ruwvoer en krachtvoervangers. Het voercentrum koopt de oogst, slaat dit centraal op en verwerkt dit – eventueel met bijproducten – tot complete rantsoenen. Rantsoenen kunnen per bedrijf verschillen, maar ook per leeftijdsgroep, lactatiestadium, al dan niet beweiding en dergelijke. De rantsoenen worden op de melkveebedrijven afgeleverd.

Verkenning met ondernemers uit het gebied

De berekeningen rond de Koe-Landerij en de Voer-Landerij in het 3P-businessplan zijn gemaakt voor een nieuw op te zetten bedrijf. Maar wat betekenen deze ontwikkelingen voor ondernemers die vanuit een bestaande situatie overwegen om hierin te participeren? Om dit te verkennen, is met drie akkerbouwers en drie melkveehouders een aantal stappen doorgelopen. Deze ondernemers hebben hun autonome strategie (bedrijfsontwikkeling in de toekomst zonder voercentrum) vergeleken met een bedrijfsstrategie gericht op samenwerking in een voercentrum. Hierdoor is inzicht ontstaan in enerzijds vraag en aanbod en anderzijds het bestaan van (financieel) voordeel voor alle betrokkenen in de samenwerking. Andere verkennende initiatieven waren een excursie naar de eerste pilot van een voercentrum in Friesland. Hieraan namen zeven ondernemers deel. De ervaringen van deze pilot zijn ook bediscussieerd met vijftig leden van de veeteeltstudieclub rondom Dalen. De strategieën en meningen zijn samengevat.

Autonome strategie

In de autonome strategie zetten de melkveehouders vooral in op groei in melkproductie, met name vanwege het einde van de melkquotering. De melkproductie per hectare stijgt behoorlijk. Dit betekent dat de bedrijven meer voer moeten aankopen en meer mest moeten afzetten. De akkerbouwers passen hun strategie beperkt aan, ze

verwachten dat het einde van de gekoppelde steun van zetmeelaardappelen geen bijzonder grote gevolgen heeft. De akkerbouwers geven in elk geval duidelijk aan dat ze aardappelen en suikerbieten niet snel uit het bouwplan schrappen.

Strategie met voercentrum

In de situatie met voercentrum groeien de melkveehouders extra in melkproductie. Daarnaast stoten ze grond af, zodat de akkerbouwers hier voer kunnen telen. De akkerbouwers passen hun strategie in eerste instantie nauwelijks aan. Dat gebeurt pas in tweede instantie; nadat in de bijeenkomst met de melkveehouders duidelijk wordt dat de melkveehouderij te kampen krijgt met een voertekort en een mestoverschot.

Vragen die spelen:

- in hoeverre komt de voerverzorging voor de melkveehouderij in gevaar?
- in hoeverre kan de mest worden afgezet?

Argumenten om wel of niet mee te doen met een voercentrum

Melkveehouders:

- Een nieuw bedrijf kan bij deelname aan een voercentrum besparen op eigen voeropslag. In de bestaande situatie is er voeropslag, dus dat levert geen voordeel op. De besparing op arbeid hangt sterk af van de waardering van de eigen arbeid of van de mogelijke besparing op betaalde arbeid.
- De keerzijde van verdere specialisatie is eenzijdiger werk.
- Op termijn biedt het misschien meer mogelijkheden met het bouwblok omdat de voeropslag kan verdwijnen.
- Het is een moderne invulling van de kringloopgedachte. Het idee spreekt aan: voer uit de regio benutten, niet afhankelijk zijn van soja-import en mest in de regio afzetten.
- Er is onzekerheid over de kwaliteit van het rantsoen, wat zijn de eigen sturingsmogelijkheden nog? De melkveehouder geeft toch een stuk autonomie op.

- Het voercentrum is een kostenpost, dat betekent dat er een duidelijk voordeel te berekenen moet zijn. Toenemende voerefficiëntie en een stijgend eiwitgehalte in de melk zijn voordelen, maar de realisatie daarvan is erg onzeker en hangt sterk af van de uitgangssituatie. Als je al scherp boert, valt er niet veel te verbeteren.
- Er moet een plan zijn om te kunnen omgaan met calamiteiten, zoals uitbraak van Mond- en Klauwzeer en met besmettingsgevaar.

Akkerbouwers:

- Mogelijkheid om een groter areaal te bewerken met het bestaande machinepark.
- Mogelijkheid om eigen arbeid beter te benutten, bij voorbeeld door voor het voercentrum te gaan werken.
- Mogelijkheden voor nieuwe gewassen. Om tot grote arealen te komen moeten die gewassen kunnen concurreren met hoogsalderende gewassen als zetmeelaardappelen en suikerbieten.
- Het vruchtwisselingsvoordeel van een extra gewas in het bouwplan (gras, maïs of een ander gewas) hangt af van de grondsoort.
- Voederbieten telen voor melkveehouders, omdat we hier al veel verstand van hebben.

Bij het daadwerkelijk realiseren van het voercentrum spelen enkele factoren een cruciale rol:

- De organisatievorm moet de juiste balans in vrijheid en gebondenheid vinden en er moeten duidelijke regels voor toetreding en uittreding zijn.
- Meer inzicht in de economische gevolgen zowel voor melkveehouders, akkerbouwers als het voercentrum zelf. Dit vergt maatwerk.
- De samenwerking kan en moet misschien meteen breder worden opgepakt. Regelen van mestafzet hoort hierbij, maar ook de samenwerking benutten om gezamenlijk goedkoop in te kopen (mix van voerteelt in de regio en voeraankoop, teeltbenodigdheden als zaaizaden, kunstmest, gewasbeschermingsmiddelen).
- Sluit je ogen niet voor de (wereld-) markt.

Willem Drenthen, akkerbouwer in Erica:

“De Voer-Landerij zie ik wel zitten. Het biedt kansen voor melkveehouders die willen uitbreiden. Die zijn er genoeg: veel nieuwe stallen staan halfvol. Als de stallen vol moeten, hebben de veehouders voor elke 20.000 liter melk die ze produceren een extra hectare à 40.000 euro nodig. Met de Voer-Landerij kan de veehouder die investering achterwege laten. Voor de akkerbouw kan het interessant zijn om voer te gaan telen voor Voer-Landerij, maar dan moet de uitbetaling voor de voerteelt niet de sluitpost van het plan zijn. Als het saldo van voedergewassen gelijk is aan het graansaldo, dan komt de samenwerking met de akkerbouw niet van de grond. Met de graanteelt verdienen we op onze grond de gemaakte kosten niet terug, laat staan dat we marge maken. Zelfs niet bij een graanprijs van 200 euro per ton. Maar graanteelt heeft dan ook weinig risico's en is goed voor de bodem. Voor het graansaldo kunnen we echter geen andere gewassen telen. Ik denk dat het initiatief voor de Voer-Landerij van de veehouderij moet komen. En wil je voor de lange termijn samenwerking realiseren, dan moet je elkaar iets gunnen en niet voor het laatste dubbeltje gaan.”

Harry Euving, melkveehouder in Zwinderen:

“Ik was heel sceptisch over de Voer-Landerij. Toch heb ik me aangemeld om voor ons bedrijf door te rekenen wat de gevolgen zijn. Ik had er wel tijd voor. Nu denk ik: als ik geen opvolgers had, zou ik meteen meedoen: de voederwinning en het voeren uitbesteden en zelf onze 150 koeien melken. Lekker makkelijk. Maar Ina en ik hebben twee opvolgers, Rolf en Freddy. Een van hen werkt nog buiten de deur. We zoeken juist extra werk om ook een derde inkomen uit het bedrijf te halen. Als we hier met z'n drieën op het erf lopen, kan een van ons best voeren. De jongens willen groeien, maar ook dan krijgt de Voer-Landerij hier geen kans; ze zijn er faliekant op tegen. Ik zie de voordelen van de Voer-Landerij wel. Veel melkveehouders hebben het te druk, zeker in combinatie met een jong gezin. De Voer-Landerij levert je arbeidsbesparing op. Maar de realisatie staat of valt met wie het oppakt na afloop van het project. Als je een Drent bent, is er altijd een reden waarom je kunt wachten. Daarom moeten één of twee mensen in het gebied de coördinatie op zich nemen en het opstarten.”

Perspectief voor andere regio's

De actor- en ondernemersgerichte aanpak van het project Agro-Landerij biedt perspectief voor meer regioprocessen. In diverse regio's is de huidige situatie geanalyseerd en soms ook het effect van toekomstig beleid verkend, maar daarmee is nog geen beweging gerealiseerd. Door een vrije actor te benoemen, is het mogelijk om een proces op gang te krijgen waarbij de trekkracht uiteindelijk terechtkomt bij de individuele actoren in het gebied. De exacte uitkomst van een dergelijk proces staat niet op voorhand vast. Het proces is er wel duidelijk op gericht om de gemeenschappelijke doelstellingen, die bij voorbeeld in beleid zijn vastgesteld, te realiseren. Het is dus niet zo dat de ondernemers 'hun gelijk' kunnen halen. De vrije actor borgt dit proces door voortdurend te (laten) spiegelen, confronteren en inspireren. In deze intensieve interactie met elkaar komen concrete ontwikkelingsrichtingen tot stand.

Samenwerking akkerbouw, melkvee:

1. Verkaveling in ander perspectief door voercentrum

De specifieke invulling van de combinatie van een Koe-Landerij en Voer-Landerij past goed bij de regio zuidoost Drenthe, waar sprake is van een groeiende melkveehouderijsector en een al aanwezige akkerbouwsector. Soortgelijke samenwerkingsverbanden zijn in veel regio's in Nederland mogelijk. Voor het leveren van rantsoenen is een korte afstand (tot 30 kilometer) tot de melkveebedrijven belangrijk. Het perspectief voor een voercentrum is daarom hoger voor melkvee-intensieve gebieden. Voor de aanvoer van ruwvoer en krachtvoervangers kunnen afstanden echter ruimer zijn. Omdat de gewasopbrengst verkocht wordt aan het voercentrum en dus naar één locatie wordt getransporteerd, is een slechte verkaveling geen probleem (met uitzondering van een huiskavel voor beweiding).

2. Akkerbouw in ander perspectief

Voor akkerbouwers zijn er diverse kansen voor samenwerking in de regio, namelijk:

- de teelt en oogst van gras en maïs op de huidige melkveebedrijven verzorgen (loonwerkmodel)
- in huidige bouwplan wordt graan vervangen door voedergewas (teelt van voer) met een hoger saldo (samenwerkingsmodel)
- grond van melkveehouders toevoegen aan het akkerbouwbedrijf en teelt van voer opnemen in totale bouwplan. Akkerbouwer huurt extra grond van melkveehouder, teelt voer en neemt mest af. (samenwerking – plus model)

3. Optimaliseren op gebiedsniveau; gewassen en diersoorten

De teelt van eiwitrijke gewassen (gras, luzerne, lupinen, erwten) of energierijke gewassen (maïs, voederbieten en graan) kan plaatsvinden waar dat het best past in het gebied. Ook natuurgras in het gebied kan worden ingepast in een totaalrantsoen. Een voercentrum kan zich richten op meer diersoorten zoals paarden, schapen of geiten, of op een specifieke markt, bijvoorbeeld biologisch voer. Een interessant neveneffect van het voercentrum is dat er meer inzicht ontstaat in efficiëntie van voerproductie en veevoeding, omdat alles wordt gewogen. Dit kan tot efficiëntiewinst leiden.

4. Koppeling voer- en biomassacentrum

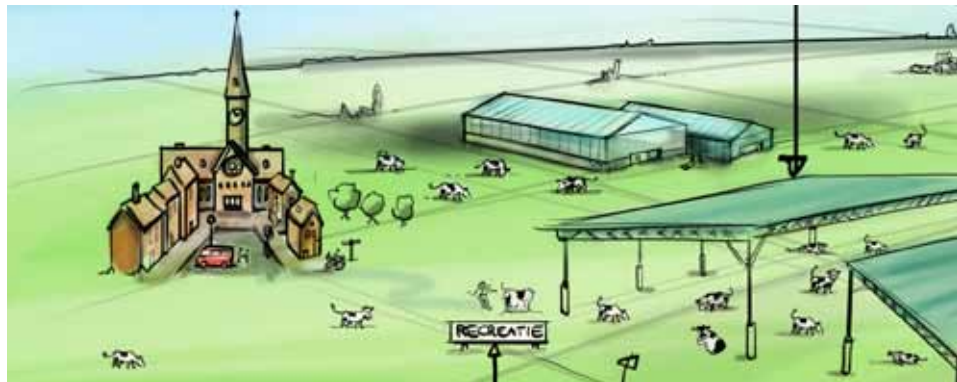
Het ligt voor de hand om een voercentrum te koppelen aan een biomassacentrum dat mest bewerkt of vergist. In een gebied geeft dat optimalisatie van grondstofstromen zoals ruwvoer, krachtvoervervangers, natuurgras, bermmaaisel, bijproducten, afval en mest voor verschillende toepassingen zoals verwerking tot voer, meststoffen of energie.

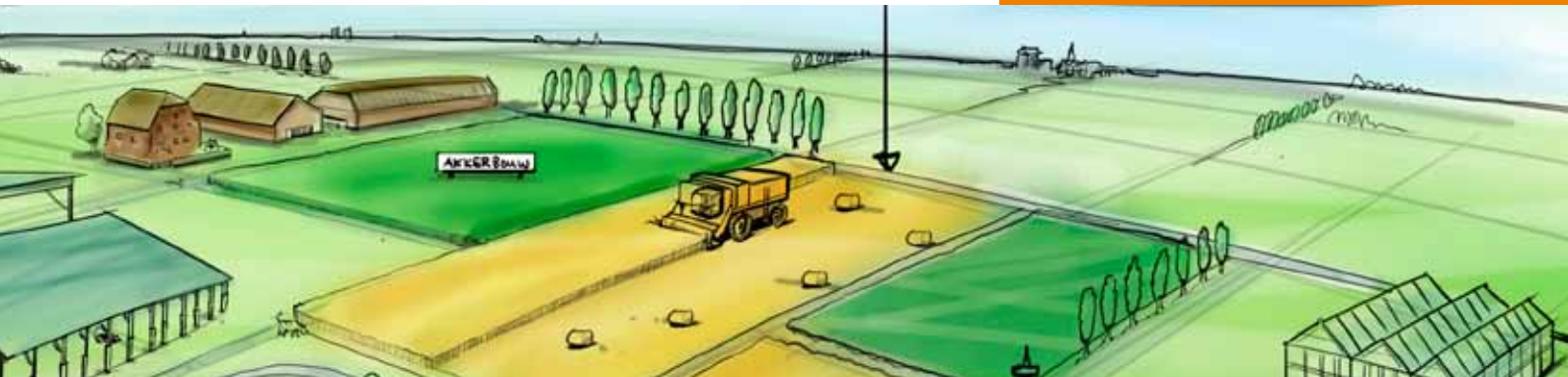

Bredere samenwerking

Belangrijke voorwaarde voor het slagen van ondernemen met de regio is een vernieuwende ondernemersgeest bij diverse actoren die bereid zijn om samen te werken. Met deze instelling zijn er mogelijkheden in zowel een grootschalig landschap met veel akkerbouw, maar ook in een kleinschalig landschap, mits er goede wegen zijn. Door niet op bedrijfsniveau maar op gebiedsniveau te optimaliseren, voer- en biomassacentra te koppelen en de link te leggen met de regionale industrie, zijn er volop kansen voor een *'regional biobased economy'*. Dit vergt maatwerk per regio. Het gaat om synergie tussen sectoren, denk ook aan tuinbouw, benutten restproducten en restwarmte van aardappelverwerkers, terreinbeheerders en composteersbedrijven. Dit vergt het slim benutten van de innovatiekracht van ondernemers en het vanaf de start meenemen van verdien- of businessmodellen.

Colofon

Deze brochure is gemaakt in kader van het project Agro-Landerij, Regionaal Gemengd Bedrijf Zuidoost Drenthe. Dit project is gerealiseerd door een samenwerking van een groot aantal partijen en een bundeling van een aantal deelprojecten. Het projectteam bestond uit de volgende personen:

Bram Prins (Wageningen UR AgroCenter voor Duurzaam Ondernemen)
Paul Galama (Wageningen UR Livestock Research)
Alfons Beldman (Wageningen UR AgroCenter voor Duurzaam Ondernemen)
Wendy Laverman (Wageningen UR AgroCenter voor Duurzaam Ondernemen)
Berend Jan Wilms (Ondernemer, melkveehouder)
Bouke Durk Wilms (Ondernemer, melkveehouder)
Anneke Bouwers (Gemeente Emmen)
Cathrien Posthumus (Provincie Drenthe)
Gerard Meijers (Provincie Drenthe)
Rik Eweg (Transforum)
Harma Drenth (Boerentaal)
Alice Booij (Cowtalk)
Jan Horring (Woordvoerder, voormalig akkerbouwer)

Voor meer informatie over dit project kunt u contact opnemen met:

Paul Galama: paul.galama@wur.nl
Alfons Beldman: alfons.beldman@wur.nl

Eindredactie/coördinatie: Wageningen UR, Communication Services

Illustratie: JAM, SKETS

Foto's: Wageningen UR, Harma Drenth, Rabobank, Natuur & Milieu, Eelke Rieks Wilms, Libau

Vormgeving: Wageningen UR, Communication Services

Drukwerk: 227 Kampen

©2011 Wageningen UR

Het project is mede mogelijk gemaakt door ondersteuning vanuit de Provincie Drenthe vanuit ILG en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling. Daarnaast is ondersteuning voor het project ontvangen van de gemeente Emmen en Transforum.

provincie Drenthe

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert in zijn platteland

Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie is eindverantwoordelijk voor POP2 in Nederland

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

